

УДК 811.163.41'367.625'37
https://doi.org/10.18485/kij.2018.65.1_2.7

АЛЕКСАНДРА С. ЈОВАНОВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет – студент докторских студија

Оригинални научни рад

Примљен: 28. 03. 2018.

Прихваћен: 26. 05. 2018.

СЕМАНТИЧКИ И СИНТАКСИЧКИ СТАТУС СЕМИКОПУЛАТИВНОГ ГЛАГОЛА *ОСТАТИ***

У овом раду се, на корпусно заснованом истраживању, разматрају семикопулативна значења глагола *остати*: (1) *промена својства које субјекатски појам поседује* и (2) *државање својства које субјекатски појам поседује*. Како би се испитао њихов семантички и синтаксички статус, задире се у остала значења овог глагола. Полази се од тога да су семикопулативна значења настала делимичном граматикализацијом пуног, те се тежи откривању семантичког садржаја који је у њиховој основи. Теоријски оквир за ово истраживање проналазимо у когнитивној семантици, тј. у приступу који Е. Домбровска (1997) примењује у анализи семантике пољског датива. Тврди се да у основи семикопулативних значења глагола *остати* стоји компонента *нарушавање личне сфере* субјекатског појма (која представља вид партитивног значења). На крају, закључује се да су семикопулативна значења овог глагола настала делимичном граматикализацијом егзистенцијално-партитивног значења односно пресемантизацијом полазног егзистенцијално-партитивног (али и просторног) семантичког садржаја, који задобија и граматичку вредност.

Кључне речи: глагол, семикопулативно значење, егзистенцијално-партитивно значење, граматикализација, пресемантизација, когнитивна семантика, лексикографска обрада.

0. Увод

Предмет овог рада чине значења семикопулативног глагола¹ *остати*. Испитује се њихова природа – тј. њихов семантички и синтаксички статус. Полази се од тога да су семикопулативна значења глагола *остати* настала делимичном граматикализацијом пуног значења овог глагола, те се трага за семантичким садржајем који је у њиховој основи. Како би се утврдио семантички садржај на

*aleksandrasjovanovic@hotmail.com

** Рад је настао као истраживање спроведено на докторским академским студијама под менторством проф. др Рајне Драгићевић.

¹ Термин *семикопулативни глагол* користимо у значењу какво има у Станојчић, Поповић¹¹2008.

основу којег су постала семикопулативна значења, разматра се читава полисемантичка структура глагола *остати*. Циљ рада јесте да допринесе бољем разумевању семантике и синтаксе семикопулативног глагола *остати*, али и семикопулативних глагола уопште, што ће омогућити њихову прецизнију – теоријски утемељену – лексикографску обраду.

1. Мотивација

Мотивацију за ово истраживање дао нам је рад Л. В. Горп (2013)², који из когнитивнолингвистичког угла испитује природу семикопулативног (шп. *pseudo-copulativo*) значења 'промене' израженог помоћу глагола *quedar(se)*³. Ауторка полази од тога да релативна граматикализација семикопулативне употребе овог глагола не прераста његово базично значење, већ да увек у семикопулативном остаје (есенцијални) део базичног значења. Другачије речено, део базичног значења (или базичних значења) глагола *quedar(se)* пројектује се на његово семикопулативно значење и чини семантичку основу тог значења. Као базична значења овог глагола ауторка издваја следећа: (а) просторно значење ('не напустити одређено место у ситуацији када би се то могло или очекивало') (1а); (б) партитивно значење (2а).

(1а) *Ana se queda en casa todo el día.*

'Ана остаје у кући читав дан.'

(1б) *Cuando se va, me quedo muy nerviosa.*

'Када оде, постанем / ?останем⁴ веома нервозна.'

(2а) *Sube al taxi y le dice al conductor que le lleve a su casa con lo que queda de las dos mil pesetas.*

'Улази у такси и каже возачу да га вози његовој кући оним што је остало од две хиљаде песета.'

(2б) *¡No veo casi las luces! ¡Dios mío, me estoy quedando ciega!*

'Скоро па не видим светла! О боже, постајем / ?остајем слепа.'

Из просторног значења на семикопулативно значење промене исказано глаголом *quedar(se)* пројектују се следеће компоненте: локализованост у простору,

² Најранија мотивација за истраживање семантике глагола *остати* проистекла је из бављења синтаксом и семантиком семикопулативних глагола у мастер раду *Непрелазни (неповратни и неправни повратни) семикопулативни глаголи у савременом српском језику*, писаном под менторством др Балше Стипчевића. Проф. Стипчевићу захваљујем се на коментарима који су подстакли интересовање за детаљније бављење семантиком глагола *остати*, а колеги Стефану Милосављевићу на бројним дискусијама.

³ Српски преводни еквивалент био би семикопулативни глагол *остати* (у појединим случајевима и глагол *постати*).

⁴ Лексичка аспектуалност глагола *постати* и *остати*, те њен утицај на семантичко ограничење лексема које се могу остварити у функцији допунског предикатива уз један односно други глагол, заслужују подробија разматрања у будућим истраживањима.

статичност и финална фаза локализације (тј. резултативности), те компонента спољашњег утицаја. Допуна глаголу се стога, метафоричком екстензијом, разуме као простор (сада симболички): у примеру (16) стање 'нервозе' концептуализује се као симболички простор. На локализованост субјекатског појма у том простору утиче спољашњи фактор ('одлазак дотичне особе'). При томе, глагол *quedar(se)* фокусира завршну фазу (стање 'нервозе' је резултат), а пресупонира сам процес промене. Зато се овај глагол назива још и *ретроспективним глаголом* (исп. Родригез Аризабалага 2001). Везу између партитивног значења глагола *quedar(se)* и његове семикопулативне употребе ауторка објашњава помоћу сликовне схеме садржавања⁵. Субјекатски појам се концептуализује као СДРЖАТЕЉ, који бива погођен неком ситуацијом, што узрокује одвајање СДРЖАНОГ ЕНТИТЕТА од СДРЖАТЕЉА, те одређено стање као резултат. Тако је у примеру (26) субјекатски појам СДРЖАТЕЉ, 'његово чуло вида' СДРЖАНИ ЕНТИТЕТ, а стање 'слепила' резултат настао одвајањем СДРЖАНОГ ЕНТИТЕТА од СДРЖАТЕЉА.

Мотивисани истраживањем Л. В. Горп (2013), у раду ћемо покушати да утврдимо који семантички садржај чини базу семикопулативних значења глагола *остати*, али и да испитамо међусобну повезаност значења која чине полисемантичку структуру ове лексеме.

2. Теоријски оквир

Уместо теоријског приступа примењеног у раду Л. В. Горп (2013), опредељујемо се за нешто другачију теоријску поставку, при чему остајемо у окриљу когнитивне лингвистике. Као погоднији за описивање семантике семикопулативног глагола *остати* показао се приступ који је Е. Домбровска применила у анализи семантике пољског датива (исп. Домбровска 1997). Ауторка полази од тога да је за разумевање семантике овог падежа кључан појам личне сфере (енг. *personal sphere*) особе која се приказује као погођена неком радњом, процесом или стањем – тј. циљане особе (енг. *target person*) – а чији је граматички експонент датив (*idem*: 16–17). Личну сферу дефинише на следећи начин: то је сфера која обухвата особе, предмете, места и чињенице који су довољно блиско повезани са циљаном особом тако да свака промена у вези са њима погађа и саму циљану особу (*idem*: 16). Управо ово може се у потпуности применити на

⁵Сликовна схема јесте релативно апстрактна појмовна представа која директно проистиче из нашег свакодневног искуства са светом који нас окружује. Термином 'схема' сугерише се да није реч о појмовима богатим детаљима, већ о апстрактним појмовима који се састоје од елемената понављаног искуства (Еванс 2007: 106). Стога, и сликовна схема садржавања налази своје корене у свакодневном искуству: ми смо физичка бића одвојена од остатка света површином своје коже, тј. садржатељи, а остатак света доживљавамо као нешто што је изван нас, као предмете ограничене својом сопственом површином, тј. као друге садржатеље (Лејкоф, Џонсон 1980/2003: 30). Ова сликовна схема се састоји из СДРЖАТЕЉА и СДРЖАНОГ ЕНТИТЕТА, а има следећу (гешталтну) структуру: унутрашњост, границу и спољашњост. Она може бити физички конкретизована (нпр. 'течност у шољи' и сл.), али не мора (нпр. 'свађа у браку' и сл.) (в. Лејкоф, Џонсон 1999: 257–258, Драгићевић 2010: 93, Кликовац 2004: 189–219).

ситуацију представљену помоћу семикопулативног глагола *остати* (пре свега у значењу промене својства које субјекатски појам поседује) – због чега смо се и определили за овакав приступ. У случају када глагол *остати* означава промену својства које субјекатски појам поседује, денотирана ситуација отвара место за семантичку улогу циљане особе, која се сада граматички исказује номинативом. Према Домбровској (1997: 71–73), разлика између реченице са номинативним номиналом и реченице са дативним номиналом јесте та што прва подразумева активног учесника у денотираној ситуацији, одговорног за промену стања пацијенса, док друга рачуна на пасивног учесника, који нема контролу над денотираном ситуацијом, већ њоме бива погођен. Као пример, ауторка наводи следеће реченице: (а) *Петар је испрљао јакну* и б) *Петру се испрљала јакна*.⁶ Међутим, у српском језику, у ситуацији представљеној помоћу глагола *остати* партиципант граматички исказан номинативом јесте пасиван: он бива погођен одређеним процесом, а притом нема контролу над њим. Овакво приказивање ситуације специфично је јер фокусира само једну фазу денотиране ситуације – завршну, док се претходни процес пресупонира. Ово потврђује и пример (3а), који наводи Домбровска (1997: 16), а који би се могао трансформисати у пример (3б), са следећим семантичким померањем: за разлику од примера (3а), ситуација је у примеру (3б) приказана као деагентизована; фокусира се последица настала „погађањем” циљане особе.

(3а) *Jakiś szalaniec zamordował Kowalskiemu żonę.*

’Неки лудак је убио Ковалском жену.’

(3б) *Ковалски је остао без жене. / Ковалски је остао удовац.*

Семикопулативно употребљен глагол *остати* у значењу промене својства које субјекатски појам поседује подразумева нарушавање личне сфере субјекатског појма. У примеру (3б) из личне сфере субјекатског појма (’Ковалски’) излази ’његова жена’, чиме се сфера нарушава. У ситуацији представљеној помоћу семикопулативног глагола *остати* са значењем задржавања претходног својства које субјекатски појам поседује (4) не долази до нарушавања личне сфере. Међутим, у примеру (4) семикопулативни глагол *остати* производи импликатуру да се очекивало/веровало да ће лична сфера субјекатског појма (’Пера’) у једном тренутку бити нарушена, те можемо говорити о присуству компоненте нарушавања личне сфере – али на инференцијалном нивоу.

(4) *Пера је остао идеалиста.*

Наша анализа семикопулативних значења глагола *остати* биће утемељена на управо изложеним теоријским поставкама.

⁶ Реченице изворно гласе овако: (а) *Piotr probudził kurtkę* и (б) *Piotrowi probudziła się kurtka* (Домбровска 1997: 71).

3. Анализа корпуса

Корпус за анализу представљају примери ексцерпирани из речничког чланка о глаголу *остати* у РСАНУ (укупно 163), те примери реченица са овим глаголом ексцерпирани са електронског *Корпуса српског језика* [ЕКСЈ] (укупно 500). Упит за претраживање по ЕКСЈ укључивао је само перфекат глагола *остати* (сва три лица, сва три рода и оба броја) – као типичан облик у ком се овај глагол јавља (исп. резултативност перфекта, односно 'лексичку' резултативност глагола *остати*).

3.1. Кратак преглед значења глагола остати/конструкција⁷ са глаголом остати

3.1.1. Егзистенцијално-партитивно значење. Једина значењска реализација глагола *остати* као потпуног (без синтаксичко-семантичке допуне) јесте егзистенцијално-партитивна (5–7). Ово значење остварује се двама реченичним моделима (исп. (5)). У примеру (5а) глагол *остати* је безлично употребљен, а партитивност се огледа у употреби партитивног генитива са функцијом логичког субјекта (исп. Пипер *et al.* 2005: 143). Преформулацијом примера (5а), која подразумева трансформацију имперсоналне реченице у персоналну (5б), именичка јединица из генитива прелази у номинатив, те добија функцију граматичког субјекта (исп. *idem*: 129). Будући да је егзистенцијално-партитивно значење једино потпуно значење овог глагола (садржано у самој глаголској лексеми), претпоставићемо да је то и његово базично/основно значење. Осим тога, имајући у виду да деривационо гнездо лексеме открива хијерархијску организацију значења у оквиру полисемантичке структуре те лексеме (исп. Драгићевић ²2010: 202), нашој претпоставци иде у прилог и чињеница да готово сви деривати овог глагола имају управо егзистенцијално-партитивно значење. Исп. *остатак* – 'оно што је преостало од чега, од неке веће количине', *остали*, *-е*, *-а мн.* – 'сви који преостају после поменутих или узетих у обзир', *осталеж* – 'покр. остатак'; дериват *останак* као примарно има просторно значење, а као секундарно јавља се и егзистенцијално-партитивно (према РМС).

- (5а) Истина, додаје директор Крстајић, **није остало**⁸ пара за обнову застареле механизације. (ЕКСЈ)
- (5б) Истина, додаје директор Крстајић, **нису остале** паре за обнову застареле механизације.
- (6) Од некадашње библиотеке **остали су** делови сутерена и поједини делови архитектонске декорације. (ЕКСЈ)
- (7) До циља **је остало** сто метара. (РСАНУ)

⁷Разматрају се само конструкције у којима овај глагол захтева допуну, будући да одредбе не доприносе 'потпуности' значења саме глаголске лексеме.

⁸У примерима болдом истичемо глагол *остати*, а подвлачењем његову прилошку допуну (ако је посредни непотпуна значењска реализација овог глагола, а допуна је притом експлицирана) односно допунски предикатив (ако је глагол семикопулативно употребљен).

У следећим примерима глагол *остати* такође има егзистенцијално-партитивно значење, с тим што однос *део : целина* рачуна на апстрактне ентитете, нпр. 'кредибилитет' (8), 'оптимизам' (9), 'време' (10).

- (8) Ако **је** тадашњој влади и **остало** мало кредибилитета, он је потопљен када је истраживачко новинарство дошло до запањујућег сазнања: Панама нема своју армију! (ЕКСЈ)
- (9) Ипак, **остало је** мало оптимизма. Мало оптимизма **јесте остало**, а и, с друге стране, нисам сигуран да могу себи да приуштим луксуз да очајавам. (ЕКСЈ)
- (10) За питања новинара **остало је** мало времена, будући да је Јојић био веома опширан у свом излагању. (ЕКСЈ)

3.1.2. Просторно значење. Просторно значење глагол *остати* остварује тек када своје лексичко значење допуни прилошким значењем исказаним прилогом или именичком јединицом у предлошко-падежној конструкцији. Стога, у овом случају можемо говорити искључиво о просторном значењу читаве конструкције. Исп. следеће примере.

- (11) Радознао, Давид **је** једном ипак **остао у магацину**. (ЕКСЈ)
- (12) Петар се поправио и **остао код куће**, и ствар је легла. (ЕКСЈ)
- (13) Христић **оста** још неко време **на осмаграчници**. (РСАНУ)
- (14) Јоки је лекар наредио да дође у болницу и да **остане** десет дана. (РСАНУ)

Глагол *остати* у наведеним примерима (11–14) производи следећу импликатуру: очекивало се супротно од онога што се догодило. Да објаснимо. У примеру (11) очекивало се да 'Давид' напусти 'магацин' – међутим, супротно очекивању, он остаје у њему. Ова импликатура коју производи глагол *остати* додатно је подржана и употребом лексеме *ипак*. У примеру (14) може се учинити да је посредни конструкција са значењем мере времена; међутим, у оваквим случајевима подразумева се допуна места ('у болници'), док значење мере времена ('десет дана') има одредбени статус.

Апстрактни ентитети (нпр. 'сећање' (15), 'контакт' (16), 'веза' (17), 'снага' (18), 'гlediште' (19)) могу се, метафоричким екстензијама, разумети као простор. И у њима, као и у претходним примерима (11–14), глагол *остати* имплицира супротно очекивање.

- (15) Поменути избори углавном јесу заборављени, али **је** ипак **остало у сећању** да су се о њиховој регуларности изјаснили сви овдашњи релевантни државни органи. (ЕКСЈ)
- (16) Португалски интернационалац је нагласио да **је остао у контакту са Бекамом**, иако су играли у различитим клубовима. (ЕКСЈ)
- (17) Кобаси **су** све ове године **остали у вези са [...]** нашим земљацима који живе преко океана. (ЕКСЈ)
- (18) Римско право **остаје на снази**. (РСАНУ)
- (19) Госпа Мара [**је**] упорно **остала при своме хришћанском гlediшту**. (РСАНУ)

У примерима (20–23) такође је реч о конструкцијама са просторним значењем, иако је социјативно значење (које је одредбеног типа) прагматички истакнутије. Да није реч о социјативној допуни већ одредби, показује следећи тест. М. Ивић (1954/2005: 180) наглашава да прилог *заједно* (или други какав истог типа) јесте средство којим се појачава социјативни однос – ако тај однос није један од саставних момената глаголског значења (исп. **састати се заједно*, насупротив (22)). Дакле, чињеница да се уз глагол *остати* може употребити прилог *заједно* сведочи о томе да социјативни однос није инхерентан глаголској лексеми, те да се не може говорити о социјативној допуни овом глаголу. Ипак, социјативно значење је прагматички истакнутије од просторног,⁹ зато се допуна за место у већини случајева и не експлицира (али се увек подразумева). Наведени примери подразумевају следеће допуне за место: 'на железничкој станици' (20), 'у браку' (21), 'у вези' (22), 'у соби' (23). У примеру (23) придев *сам* реализује се у конституентској функцији актуелног квалификатива. Пошто допуна места није експлицирана (јер прагматички није довољно истакнута), може се учинити да овај придев има функцију допунског предикатива – међутим, он овде има искључиво одредбени статус.

(20) На крају ме је Коп испратио до железничке станице и **остао** са мном да би се својим очима уверио како улазим у воз. (ЕКСЈ)

(21) Певачица је закључила да **је остала** са Брауном јер је озбиљно схватала брачне завете. (ЕКСЈ)

(22) Не, забоба! Светолик и Ленка **нису** дуго **остали** заједно. Наишао је неко ко јој је био кориснији. (ЕКСЈ)

(23) Тага је отишао да се јави, а мама је морала да погледа колач у рерни. Бага **је остао** сам. Сео је поред прозора. (ЕКСЈ)

Просторно значење нешто другачијег типа – у којем се пресупонира одређено кретање концептуализатора (тј. динамична ситуација, насупротив претходној статичној), чији је крајњи резултат исказан конструкцијом са глаголом *остати* – илуструју следећи примери.

(24) Пут којим се довезао сада **је остао** далеко иза њега и био је пуст. (ЕКСЈ)

(25) Ми смо журили[,] а он **је остао** сто метара за нама. (РСАНУ)

(26) Воз је јурнуо кроз равницу и за нама су остала житна поља. (РСАНУ)

Ово просторно значење стоји у основи следећих примера, у којима се процес 'протицања времена' (27), 'оздрављења' (28), 'умирања' (29) и 'напредовања' (30) концептуализује као кретање кроз простор; помоћу глагола *остати* исказује се крајњи исход тог кретања.

⁹Занимљиво је да се глагол *остати* као реакција јавља на следеће стимулусе: *заједно* [четири пута]; *далеко*, *остатак*, *прошлост* [једном] (ОАРСЈ 2011: 418). Асоцијативне везе најјаче су између овог глагола и прилога *заједно*, који наглашава социјативну компоненту, чиме се такође потврђује прагматичка истакнутост социјативног значења.

- (27) То није нешто што **је остало** иза нас, у прошлости. (ЕКСЈ)
 (28) И ова болест **је остала** иза мене. (ЕКСЈ)
 (29) Није више важно кад неко умре, важно је шта **је остало** иза покојника
 и коме то припада. (ЕКСЈ)
 (30) Они **су** [Шкипетари] далеко **остали** иза својих суседа Славена. (РСАНУ)

3.1.3. Семикопулативне употребе. Семикопулативно употребљен, глагол *остати* може означити (1) *промену својства које субјекатски појам поседује*, те (2) *задржавање својства које субјекатски појам поседује*.¹⁰ Овим значењима глагола *остати* биће посвећен главни део наше анализе (в. т. 3.2).¹¹

3.2. Семикопулативне употребе глагола остати

Полазимо од тога да у основи семикопулативне употребе глагола *остати* стоји компонента *нарушавање личне сфере* субјекатског појма који бива погођен неком ситуацијом (в. т. 2). У личну сферу, према Домбровској (1997), улази неколико подсфера: (1) приватна сфера, (2) сфера утицаја, (3) сфера моћи, (4) сфера свести и (5) сфера емпатије. Приватна сфера обухвата тело дате особе као централни елемент, лични простор те особе, одећу, чланове породице, као и социјативну димензију (исп. *idem*: 40–41). Сферу утицаја чини имовина дате особе, тј. предмети под њеном контролом, као и појединци који су или под њеном контролом или од ње зависни (исп. *idem*: 18–19). Аспект сфере моћи који је релевантан за наше истраживање односи се на постојање контроле дате особе над самом собом – док се губитак контроле концептуализује као нарушавање сфере моћи, а тиме и личне сфере (исп. *idem*: 37). Сфера свести обухвата домен утисака, осећања, мисли, идеја, сећања и сл., које доживљава циљана особа (исп. *idem*: 41–47).¹² Понуђени списак ентитета које обухвата лична сфера субјекатског појма није исцрпан (а камоли коначан); лична сфера је „отворена” категорија, а шта ће улазити у њу зависи од културолошког и ситуационог контекста (*idem*: 19).

3.2.1. +Нарушавање личне сфере субјекатског појма. Семикопулативне употребе глагола *остати* у значењу промене својства које субјекатски појам поседује темеље се на компоненти *+нарушавање личне сфере* субјекатског појма који бива погођен одређеном ситуацијом, а притом је не може контролисати (Схема 1).

¹⁰ Како извештава Ван Горп (2013: 174), у већини језика ова два значења реализују се посебним лексемама (нпр. фран. *rester/devenir*, итал. *restare/diventare*, енг. *to stay/to get*, нем. *bleiben/werden*), док се у шпанском и португалском језику – овоме додајемо и српском – реализују једном лексемом.

¹¹ Детаљније о семантичким групама семикопулативних глагола са овим двама значењима в. у Јовановић 2017.

¹² Домбровска (1997: 59–60) наводи још и сферу емпатије, која обухвата појединце са којима је циљана особа у толико блиској емотивној вези да дели/проживљава све њихове емоције. Међутим, ова сфера није релевантна за анализу семикопулативних употреба глагола *остати*.

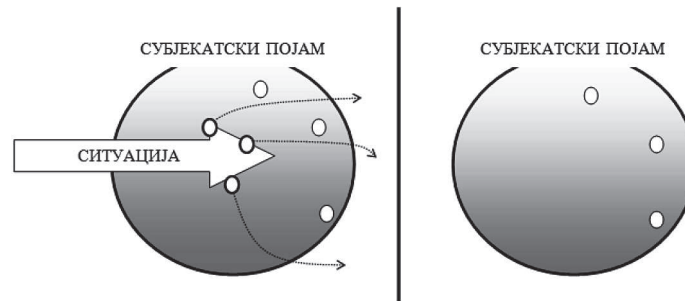

Схема 1.

Приватна сфера субјекатског појма нарушава се онда када одређеном ситуацијом (коју пресупонира глагол *остати*) бива погођено његово тело (31), чланови породице (32), одећа (33) и лични простор (34).

- (31) Од последица задобијених повреда[,] полицијски инспектор Љубиша Панчић **остао је инвалид** и на изрицање пресуде појавио се у инвалидским колицима. (ЕКСЈ)
- (32) Рано **је остао сироче**, па му је живот био веома тежак. (ЕКСЈ)
- (33) Други пут нестаје за време купања у одећи надгледника, који **је остао го**. (ЕКСЈ)
- (34) И тих кишовитих и хладних дана када **сам остао без куће** направио сам најлонску чергу[,] не знајући данима коме да се обратим за помоћ. (ЕКСЈ)

У свим примерима (31–34) погођени ентитети излазе из личне сфере субјекатског појма, чиме се нарушава његова целовитост; то нарушавање целовитости је у примеру (34) и експлицирано употребом именичке јединице у предлошко-падежној конструкцији *без* + генитив. На исти начин могли би се трансформисати и остали примери (исп. *Рано је остао без родитеља, па му је живот био веома тежак*).

Веома фреквентна семикопулативна употреба глагола *остати* илустрована је примерима (35–37). У овим примерима (посебно (37)), употребом семикопулативне конструкције са глаголом *остати* наглашава се немогућност субјекатског појма да контролише ситуацију којом бива погођен, а чији се резултат концептуализује као нежељено стање. Да је стање било жељено, уместо семикопулативне конструкције са глаголом *остати* употребио би се глагол *затруднети*.¹³

- (35) Само неколико месеци пошто сам добила дуго очекиван и добро плаћен посао у једној страниј фирми, **остала сам трудна**. То ми се десило сасвим неочекивано, као „гром из ведре неба”. (ЕКСЈ)
- (36) Мирјана **је остала у другом стању** и прекинула студије на Пољопривредном факултету. (ЕКСЈ)

¹³ Ово запажање мора бити проверено на исцрпнијем корпусу како би добило на релевантности.

- (37) Малолетна Наила Ердаш (16) силована је и **остала у другом стању**. (ЕКСЈ)

Нарушавање сфере утицаја односи се на излагање оних предмета / појединаца који су под контролом субјекатског појма из његове личне сфере. Исп. следеће примере.

- (38) На истој локацији његов земљак Драган Рашковић **је остао без мобилног телефона и 14.000 динара**. (ЕКСЈ)
- (39) С обзиром на то да **смо остали без радника**, морамо да „уђемо у неку врсту реорганизације”. (ЕКСЈ)

Сфера моћи се нарушава када субјекатски појам изгуби контролу над самим собом: тада (само)контрола излази из његове личне сфере. При нарушавању приватне сфере, сфере утицаја, сфере моћи, те сфере свести, субјекатски појам нема контролу над ситуацијом којом бива погођен; међутим, када се нарушава сфера моћи, субјекатски појам нема контролу ни над самим собом. Губитак контроле над собом испољава се у виду физичког/физиолошког понашања (40–41).

- (40) Свако ко их је гледао и слушао уживо **остао је без текста**, тако да је то најбоља препорука за њихов концерт. (ЕКСЈ)
- (41) Њена зелена кожа, трбух округлао и затегнут као добош[,] указивали су на слабо здравље и глад старију од ње, али кад су јој дали да једе, **остала је са тањиром у крилу[,]** а да храну није ни пробала. (ЕКСЈ)

Нарушавање сфере свести узрокује психичке промене, које пре свега обухватају домен осећања која се не могу контролисати, те је на тај начин тесно повезано са нарушавањем сфере моћи. Исп. наведене примере.

- (42) Ставила је дакле до знања чешком дипломати[,] који **је, изгледа, остао тиме запрепашћен**, да лично нећу примити ниједног представника његове амбасаде све док Вацлав Хавел не буде пуштен на слободу. (ЕКСЈ)
- (43) **Остао је затечен** када је из наталне карте схватио с ким има посла. (ЕКСЈ)
- (44) Што се мене тиче, ја сам се такође уплашио, али [је] тај страх имао са свим друкчију последицу, јер **сам остао као прикован уз прозор, ошамућен** и скоро **без осећања**. (ЕКСЈ)

Будући да се семантика семикопулативно употребљеног глагола *остати* у значењу промене својства које субјекатски појам поседује темељи на компоненти +*нарушавање личне сфере* субјекатског појма, лексема којом се његово значење допуњује мора бити семантички усаглашена. Због тога у функцији допунског предикатива, уз овако употребљен глагол *остати*, налазимо лексеме са изразито негативном конотацијом, тј. оне које означавају физичке и психичке дефекте (у веома широком смислу), а које се у већини случајева могу трансформисати у предлошко-падежну конструкцију *без* + генитив. Управо ово сведочи о томе да је у основи разматраног семикопулативног значења глагола *остати* егзистенцијално-пар-

титивно значење, које се испољава у виду компоненте + *нарушавање личне сфере* субјекатског појма.

3.2.2. – Нарушавање личне сфере субјекатског појма. Семикопулативно употребљен глагол *остати* са значењем задржавања претходног својства које субјекатски појам поседује у својој основи има компоненту –*нарушавање личне сфере* субјекатског појма (Схема 2). Субјекатски појам бива погођен неком ситуацијом, при чему не долази до нарушавања његове личне сфере, тј. ентитети који се налазе у његовој личној сфери у њој се и задржавају. У већини случајева овако употребљен глагол *остати* производи импликатуру да се очекивало/веровало/претпостављало/надало и сл. да ће се догодити промена својства субјекатског појма, тј. да ће доћи до нарушавања његове личне сфере; стога је компонента +*нарушавање личне сфере* субјекатског појма ипак присутна – али на инференцијалном нивоу. Исп. пример (45), у којем се ова импликатура донекле и експлицира поредбеном одредбом. У једном типу просторне конструкције глагол *остати* производи сличну импликатуру: очекивало се да ће субјекатски појам изаћи из датог простора – али се он задржава у њему (в. т. 3.1.2, пр. (11–19)). Ово упућује на повезаност просторног и семикопулативног значења.

(45) Као ретко који наш писац, **остао је веран и доследан свом књижевном укусу** [...]. (ЕК)

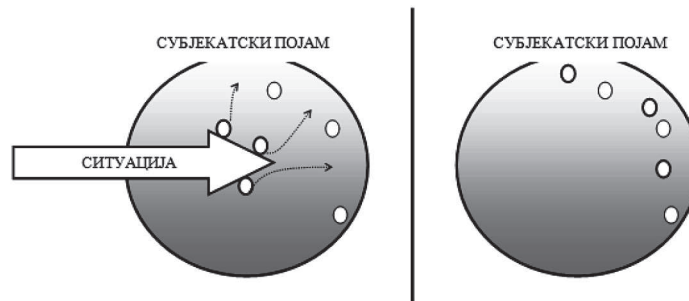

Схема 2.

Ситуација којом субјекатски појам бива погођен типично погађа његову сферу свести, при чему се његове мисли, идеје, ставови ипак задржавају у њој – иако се очекивало/веровало/претпостављало/надало и сл. да ће из ње изаћи и тако је нарушити.

(46) Ја јесам била жена која је волела весеље, али ја **сам остала часна и поштена у души**, и ја сам јој давала само најбољи пример. (ЕКСЈ)

(47) Покушавао је да допре до ње толико пута током протеклих десет година, а Софи **је** ипак **остала неумољива**. (ЕКСЈ)

(48) Упркос краткотрајном чланству у уметничкој групи „Зеро”, Икер **је остао индивидуалиста у уметности** [...]. (ЕКСЈ)

Осим сфере свести, може бити погођена и приватна сфера субјекатског појма, што је илустровано примером (49).

(49) Када су ме избацили из аутобуса, био сам задовољан што **сам остао жив**. (ЕКСЈ)

Ово семикопулативно значење глагола *остати* утемељено је на компоненти – *нарушавање личне сфере* субјекатског појма, која представља вид егзистенцијално-партитивног значења: реч је о очувању целине, тј. њених делова. Чињеница да овако употребљен глагол *остати* производи импликатуру да се очекивало да ће до нарушавања целовитости личне сфере доћи, сведочи о томе да компонента *+нарушавање личне сфере* субјекатског појма заузима централније место у семантичкој структури овог глагола. За разлику од глагола *остати* употребљеног у семикопулативном значењу промене својства (где постоји лексичко ограничење јединица које се могу реализовати као допунски предикативи), код глагола *остати* у семикопулативном значењу задржавања претходног својства не постоји строго ограничење по питању семантике лексема које се јављају у функцији допунског предикатива.

4. Теоријске импликације и њихова практична примена

У раду је утврђено да је базично/основно значење глагола *остати* егзистенцијално-партитивно; као доказ наведено је његово синтаксичко и творбено понашање када се реализује у овом значењу. Сва остала значења овог глагола или су непотпуна (захтевају допуну у виду јединице са просторним значењем) или семикопулативна. На основу овога, можемо претпоставити следећи процес постанка семикопулативног значења. Једино потпуно значење глагола *остати* (егзистенцијално-партитивно) почиње да се граматикализује, а као резултат тог процеса налазимо семикопулативно значење (настало на темељу егзистенцијално-партитивног). Приликом граматикализације егзистенцијално-партитивног значења не долази до (потпуне) десемантизације,¹⁴ те би, у овом случају, прецизније било говорити о пресемантизацији полазног семантичког садржаја (исп. Драгићевић 2012а; 2012б). Наиме, егзистенцијално-партитивно значење задржава се и кад се глагол *остати* употреби семикопулативно, само се сада јавља у виду компоненте *нарушавање личне сфере* субјекатског појма.¹⁵ Делимична граматикализованост семикопулативног глагола *остати* огледа се у томе што он представља спону преко које се партитивност, тј. (не)целовитост у веома широком смислу, директно приписује субјекатском појму (исказаном граматичким субјектом) – као одређено својство/стање. Термин *семикопулативни глагол*, стога, сасвим прозирно оцртава семантичку и синтаксичку природу ових глагола.

¹⁴ Десемантизација представља прву (неопходну) фазу граматикализације (исп. Вишер 2006: 131).

¹⁵ Детаљније о значењу партитивности в. у Пипер *et al.* 2005: 947–963.

Преостало значење овог глагола – просторно – непотпуно је, тј. захтева синтаксичко-семантичку допуну (за место), те се може разумети као прелазна етапа између потпуног (егзистенцијално-партитивног) и семикопулативног значења. Оно се такође темељи на егзистенцијално-партитивном значењу, с тим што се у односу *део : целина* фокусира очување целине у ширем смислу (тј. задржавање у оквиру датог простора), док је на инференцијалном нивоу присутна компонента њеног нарушавања (в. т. 3.1.2). О томе да је просторно значење прелазна етапа до семикопулативног, сведочи и чињеница да у семикопулативном значењу уочавамо примесе просторног (нпр. (36), где се 'друго стање' концептуализује као простор). Управо ове примесе просторног значења у семикопулативном, испреплетене са егзистенцијално-партитивним,¹⁶ показују да је прецизније говорити о пресемантизацији, која подразумева на нов начин распоређен полазни семантички садржај (егзистенцијално-партитивни, просторни) – који притом задобија и граматичку вредност.

Лексикографски приступ полисемантичкој структури глагола *остати* треба бити утемељен на изложеним теоријским разматрањима. То значи следеће. Егзистенцијално-партитивно значење мора бити дефинисано као примарно значење овог глагола, на чијем темељу израстају сва остала – што се у нашим речницима (РСАНУ, РМС, Једнотомник) не чини. РМС и Једнотомник уопште не бележе егзистенцијално-партитивно значење. Након овог, треба дефинисати просторно значење, које глагол *остати* добија тек када се допуни прилошком јединицом или именичком јединицом са прилошком вредношћу. Затим треба навести његова семикопулативна значења, при чијем дефинисању ваља имати у виду да су утемељена на егзистенцијално-партитивном, а делом и на просторном значењу. При томе, с једне стране, мора се водити рачуна да се значења семикопулативног глагола *остати* не дефинишу на основу семантике лексеме којом бива допуњен. С друге стране, веома је битно поменути (ако постоје) лексичка ограничења синтаксичких јединица које се могу реализовати као допуне овом глаголу. Такође, значајни су и синтаксички подаци о типовима и облицима допунског предикатива којима семикопулативни глагол *остати* може бити допуњен.

5. Закључак

На основу анализираних корпуса, у раду се закључује следеће. Основно значење глагола *остати* јесте егзистенцијално-партитивно, а на том значењу су утемељена и сва остала значења овог глагола (просторна, семикопулативна). Семикопулативна значења настала су делимичном граматикализацијом егзистенцијално-партитивног значења (које се јавља у виду компоненте *нарушавања личне сфере* субјекатског појма) или – прецизније – пресемантизацијом полазног семантичког садржаја (егзистенцијално-партитивног, али и просторног),

¹⁶ У литератури је већ дискутовано о преплитању партитивне и просторне семантике, у контексту попредложивања именица (исп. Драгићевић 2012а: 100).

који уз то добија и граматичку вредност. Применом изнесених закључака у лексикографској пракси допринело би се прецизнијој речничкој обради разматраног глагола.

ИЗВОРИ

ЕКСЈ: *Корпус савременог српског језика* [Претрага анотираног корпуса са изворима, 2013]. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>.

Једнотомник: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица Српска, 2007.

ОАРСЈ 2011: Р. Драгићевић, П. Пипер и М. Стефановић, *Обратни асоцијативни речник српског језика : од реакције ка стимулусу*, Београд: Службени гласник – Београдска књига.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, X–XIX, Београд: САНУ, 1959 – .

ЛИТЕРАТУРА

Ван Горп 2013: L. Van Gorp, *Quedarse* como verbo pseudo-copulativo de cambio: una aproximación semántico-cognitiva, Madrid: *Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana*, Vol. 11, No. 1 (21), 173–192.

Вишер 2006: I. Wischer, Grammaticalization, in: K. Brown (ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, Amsterdam: Elsevier, 129–135.

Домбровска 1997: E. Dabrowska, *Cognitive Semantics and the Polish Dative*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

Драгићевић 2010: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Драгићевић 2012а: Р. Драгићевић, О именицама у служби предлога, Београд: *Јужнословенски филолог*, LXVIII, 91–111.

Драгићевић 2012б: Р. Драгићевић, Семантичка анализа десупстантивних предлога у српском језику, у: Р. Драгићевић (гл. ур.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима – Зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта*, Београд: Филолошки факултет – Чигоја штампа, 73–89.

Еванс 2007: V. Evans, *Glossary of Cognitive Linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Ивић 1954/2005: М. Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд: Београдска књига – Институт за српски језик.

Јовановић 2017: А. Јовановић, *Непрелазни (неповратни и неправи повратни) семикопулативни глаголи и њихове допуне у савременом српском језику*, мастер рад у рукопису, Београд: Филолошки факултет.

Кликовац 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Лејкоф, Џонсон 1980/2003: G. Lakoff and M. Jonson, *Metaphors We Live By*, Chicago: The University of Chicago Press.

Лејкоф, Џонсон 2014: Џ. Лејкоф и М. Џонсон, Утеловљени ум (прев. Д. Ђорђевић), у: К. Расулић и Д. Кликовац (ур.), *Језик и сазнање : хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет, 241–272.

Пипер et al. 2005: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић и Б. Тошовић, *Синтакса савременога српског језика : проста реченица* (ред. М. Ивић), Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.

Родригез Аризабалага 2001: В. Rodríguez Arrizabalaga, *Verbos atributivos de cambio en español y en incontemporáneos*, Huelva: Universidad de Huelva.

Станојчић, Поповић 2008: Ж. Станојчић и Љ. Поповић, *Грамматика српскога језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Aleksandra S. Jovanović

SEMANTIC AND SYNTACTIC STATUS OF SEMICOPULATIVE VERB *OSTATI*

Summary

This paper deals with semantic and syntactic status of semicopulative verb *ostati* from the cognitive semantic perspective. In order to investigate semicopulative meanings of this verb, polisemantic structure of the verb *ostati* and the relations between its full and semicopulative meanings are analyzed. The starting point of this research is that the semicopulative meanings are result of relative grammaticalization of full meaning, so the aim is to find out which full meaning is the basic. Relying on the theoretical approach that Dabrowska (1997) applied analyzing the semantics of Polish dative, we argue that the semicopulative meanings are based on the component *affected personal sphere* (which is a sort of partitive meaning). At the end, it is concluded that the semicopulative meanings are result of relative grammaticalization of existential-partitive meaning, i.e. the semicopulative meanings are result of resemanticization of basic existential-partitive and spatial semantic content, with addition of grammatical value.

Key words: verb, semicopulative meaning, existential-partitive meaning, grammaticalization, resemanticization, cognitive semantics, lexicography.